

ISSUES WITHIN סדר קרבנות

The fact that we recite סדר קרבנות each day in order to fulfill the two requirements of כל לעולם ישלש אדם שנותיו שלישי במקרא and העוסק בתורת הטאת כאילו הקריב הטאת תלמוד שלישי במשנה שלישי בתלמוד leads to a halachic issue that concerns every section of the תפלה that is borrowed from תנ"ך. The following presents the issue:

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ס' עמוד א' – דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כתיב: (שמות ל"ד) כתוב לך את הדברים האלה, וכתיב: (שמות ל"ד) כי ע"פ הדברים האלה. הא כיצד? דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב.

A student of תפלה must always keep in mind the fact that the printing press was not invented until 1436 by Gutenberg. Prior to that date and for most of Jewish history, any writings that existed other than ספרי תורה consisted of handwritten documents which very few people possessed, not even סידורים. In many communities that resulted in the תפלות being recited by the שליח ציבור and by members of the congregation from memory. It is that state of facts that brought forth the halachic issue found in מסכת גיטין: how can a שליח ציבור or a member of the congregation recite פסוקים from תנ"ך as part of the תפלה from memory in disregard of the rule פה אי אתה רשאי לאומרן על פה; the fear being that over time, changes might enter into תורה שבכתב.

Here is how several ראשונים resolve the issue:

ספר האשכול הלכות פסוקי דזמרה דף ה עמוד ב- ואע"פ שאין אומרין דברים שבכתב בעל פה, נהגו אלו לאומרן מפני שאי אפשר להביא כל אחד ואחד ספרו, וכמו שאנו מזכירין הפסוקים במוסף. ומצינו כהן גדול ביום הכפורים שקורא על פה כדתנן ובעשור שבחומש הפקודים קוראו על פה, משום דלא אפשר. וכמו שאנו אומרים בספר אגדתא ובספר אפטרותא, כיון דלא אפשר עת לעשות לה' הפרו תורתך. ועל זה סמכו וכתבו את התלמוד אע"ג דק"ל דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב כיון שראו שעבוד הגלות ודלדול העולם ואימעוט לבא מלעסוק בגרסא אמרו מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ולא תשתכח תורה מישראל.

טור אורח חיים סימן מט-ומה שקורין פרשת התמיד על פה וכן פסוקי דזמרה אע"ג דק"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה כתב דודי הרב רבי חיים ז"ל כל דבר שרגיל ושגור בפי כל אין בו משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר דלא אמרין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה אלא להוציא אחרים

להבין את התפלה

ידי חובתן אבל כל אחד לעצמו שרי. לכן נוהגים באשכנז כשמגיע ש"ץ לפסוקים שבתפלה כגון מי כמוכה באלים ה', ה' ימלוך לעולם ועד שהוא שותק והקהל אומר אותו כל אחד ואחד בפני עצמו.

ספר כלבו סימן יג ד"ה למנצח, ובלחש-למנצח, ובלחש אומר אותו רק פסוק ראשון, לפי שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו בעל פה, וטעם זה בקריאת שמע שאנו אומרים בלחש, וכן כמה פסוקים, ובשביל פסוקים ב' או שלשה הואיל והם שגורין אין לחוש, יש אומרים שאין אסור לומר על פה אלא בנגון הטעמים. ואני מצאתי בחדושים של מסכת ברכות שכל פרשה שנהגו לאומרה בתורה חובה כמו קריאת שמע, רשאי אדם לאומרו על פה כל שעה ושעה שירצה, אע"פ שאמרו דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה. אין לחוש בפרשה זו של ק"ש כיון שהתקינו לאמרה לשם חובה ערבית ושחרית. ומזה הטעם התקינו לומר על פה פרשת קרבנות בכל יום מפני שהיא חובה כמו שמצינו במדרש, בזמן שאין בית המקדש אמרו לפני פרשת קרבנות ומעלה אני עליכם כאלו הקרבנות הקרבנות. ומזה הטעם ג"כ אומרים ברכת כהנים על פה שכיון שחובה הם לאמרם בכל יום בשעת נשיאות כפים יכול אדם לאומרו אפילו שלא במקום שאין חובה.

ספר יראים סימן רסח ד"ה ואין לתמוה – בתמורה י"ד ב' ובגיטין בהנזקין ס' ב' כתיב: כתוב לך את הדברים האלה וכתוב כי על פי הדברים האלה הא כיצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה ושבעל פה אסור לאומרו בכתב הא לא קשיא דכתובי אסמכתא נינהו ומדרבנן הוא משום שאם היינו אומרים דברים שבכתב על פה היו מתיאשין לכותבם וגם לא היו מאמינים עמי הארץ כ"כ כי היו אומרים לא נכתבו וחכמים רצונם אמרו.

בית יוסף אורח חיים סימן מט- ... ובירושלמי מפרש דברים שבכתב וכו' שזהו דוקא בס"ת שמא יאמרו חסר משם אבל בתפלה אין לחוש כלל.

It is clear from the fact that a custom developed that any פסוקים that are part of תפלה are not read out loud by the שליח ציבור and are recited silently by the congregation that this rule was taken seriously. Today it appears that we follow the rule as it is limited by the בעלי קורא. The rule is strictly enforced only concerning קריאת התורה. All know that it is mandatory that they read every word directly from the Torah scroll and never from memory. As for תפלה, because most פסוקים are included because of a requirement; i.e. קריאת שמע and סדר קרבנות, we are permitted to recite them from memory because the requirement to recite them each day overrides the rule. The exception is פסוקי דזמרה. The טור gives an explanation as why we can recite פסוקי דזמרה. Others might argue that פסוקי דזמרה is not meant to be a communal prayer; i.e. a male under the age of 13 can lead that part of the תפלה and as we will learn, the רמב"ם holds that תפלת ברכו only begins with the קדיש that precedes שחרית בציבור.

TRANSLATION OF SOURCES

א' עמוד א' Rav Yehuda the son of Nachmani, the Translator to Rebi Shimon the son of Lakish, expounded upon the verse in Exodus Chapter 34: "Write for yourself these matters." It is further written in the same chapter: "In accordance (literally: upon oral transmission) with these words." How do we reconcile these two verses? Matters that were recorded in writing should not be transmitted orally; matters that were meant to be transmitted orally should not be put in writing.

ב עמוד ב Although we should not recite orally those matters that were meant to be transmitted only in writing, prayers were customarily recited from memory because it was not possible that everyone brings the prayers in the form of a written book, in the same manner that we recite the appropriate verses within the Mussaf prayer. We also find that the High Priest on Yom Kippur recited orally as we learnt: He recites the portion beginning with the words "the Tenth" that is found in the section of "P'Kudim" from memory, because he was prohibited from bringing a book with him. And as we learned in the books of Aggadatan and in Scriptures, when it is no longer possible to do as commanded, it is a time to find an appropriate alternative. On this premise they relied when they finally recorded the Talmud in writing even though the rule was that a matter that was meant to be transmitted orally should not be recorded in writing. They saw the hardships that existed in the Exile and the decline in the world and the reduction in the amount of study of the Oral Law. They resolved that it was preferable to ignore the rule, even if it meant that there was a risk that some letters of the Written Law (the Torah) might change because at least then the Oral and Written Law would not be forgotten.

ט עמוד ט On the fact that we read the section from the Torah on the daily sacrifices and P'Seukei D'Zimra from memory even though it was resolved that a matter that was meant to be transmitted in writing cannot be recited from memory, my Uncle, Rav Chaim wrote: any section of the Written Law that everyone knows by heart is not covered by that rule. So my father, the Rosh said: the rule that a matter that was meant to be transmitted in writing should not be recited from memory only involved matters in which one person was trying to help another person fulfill an obligation but individuals were permitted to recite from memory those matters that were meant to be transmitted in writing. That is why in the Ashkenazic regions when the leader during prayers reached any verses that were selected from the Written Law such as parts of Oz Yashir, he would not recite them out loud; instead, each member of the congregation would recite the verses to themselves.

TRANSLATION OF SOURCES

ספר כלבו סימן יג ד"ה למנצח-We recite the first verse silently because of the rule that a matter which was meant to be transmitted in writing should not be recited from memory. For this reason, we recite kriyat shma silently and other verses. But when it is a case of reciting only two or three verses, since they are familiar to us, we need not be concerned. There are those who say that the prohibition concerns reciting verses from Tanach with their musical notes. I found in a book that contained new thoughts on Tractate Brachot that any section of Tanach that was included in the prayers because of a requirement such as kriyat shma, we can recite from memory anytime despite the rule that a matter which was meant to be transmitted in writing should not be recited from memory. One should not be concerned with reciting kriyat shma from memory because the recitation of it is an obligation in the morning and at night. For that same reason, we can recite the Order of the Sacrifices because it is a requirement to recite the Order of Sacrifices each day as we learned in the Midrash, at the time that the Beit Hamikdash was not standing, G-d ordained that if we recite the Order of sacrifices, G-d will consider it as if we brought the sacrifices. For this reason, the Blessings of the Cohanim can be recited from memory because once there was a requirement that the Cohanim bless the people after Shmona Esrei, we can recite the Blessings from memory even when to recite them is not a requirement.

ספר יראים סימן רסח ד"ה ואין לתמוה-In Masechet Tmura page 14 side 2 and in Masechet Gittin page 60 side 2 it is written: "Write for yourself these matters" and it is written: "In accordance (literally: upon oral transmission) with these words." How is that possible? Matters that were recorded in writing should not be transmitted orally; matters that were meant to be transmitted orally should not be put in writing. This does not create a problem with reciting verses from Tanach during prayers because the rule that it should be written is only an asmachta () and was decreed as a Rabbinical rule because if Chazal permitted matters that were recorded in writing to be recited orally, the general population would not exert itself to create the written documents and ignorant people would stop believing in it because they would not be able to see it recorded as a written record. They would then say that the verses had never been in writing and would claim that Chazal wrote the Torah.

בית יוסף אורה היים סימן מט-In the Jerusalem Talmud, it was explained that the rule that matters that were recorded in writing should not be transmitted orally only concerned matters read directly from the Torah so that no one can say that the Torah was missing a word but as concerns Tefila one should not be concerned.

SUPPLEMENT

ARE WE PERMITTED TO TRANSLATE ספרי קודש?

אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן לח
 בגדרי הוראה, פרסום פסקי הלכות בלא טעמים, תרגום תנ"ך ומשניות ושאר ספרי קדש,
 וכתובת ספרי קדש באנגלית-בע"ה אסרו חג סוכות תשמ"ג. מע"כ ידידי הר"ג מהר"ר משה
 גאלדבערגער שליט"א.

א. לבאר שהוראת חכם היא רק למעשה שנשאל עליו ממש, ולמעשה אחר היא רק בגדר
 לימוד וידיעת התורה, מה שאין כן בהוראה דסנהדרין שהיא לכל העולם.

הנה מתחילה אסביר יותר מה שכתבתי בתשובה הקצרה שנדפסה באג"מ יו"ד ח"ג סימן
 צ"א, כי לא כתבתי זה להכניסה בספר – אלא כתבתי שאיני רוצה שידיפסו ספר שנלקט
 משו"ת אגרות משה שיהיו שם רק מסקנת הדינים למעשה בלא הטעמים והמקורות.

והטעם לזה כי יודע אני פחת ערכי שאין בידיעתי כל הש"ס בשני התלמודים בבלי
 וירושלמי, וכל דברי הפוסקים, וכ"ש דברי רבותינו בפירושיהם וחידושים שעל גפ"ת
 ותשובות, שיש גם שלא ראיתם. אבל סמכתי על זה שביררתי ההלכה כפי כוחי, שזהו
 העיקר להוראה, כדכתבתי בהקדמתי על ספר האגרות שלי ועוד כתבתי שם דכיוון
 שכתבתי הטעמים וכל מה שנתברר, שבאופן זה הנני רק כמלמד ההלכה, שהשואל יעיין
 בעצמו ויבדוק ויבחר. והבאתי שם גם מרעק"א בהקדמה לשו"ת, מתוך מה שכתב לבנו
 מהר"ש, כי תמיד מיראי הוראה אנכי ודי אשר הוצרכתי להשיב לשואלי מדאגה שבל אהיה
 בכלל כל מי שהגיע להוראה ואינו מורה, וגם בכל זה סמכתי שהרב השואל יעיין ויבדוק
 בדברי ויבחר וכו'.

ואף שידעתי שיהיו מי שלא יעיינו כלל, ויסמכו על הוראתי במסקנת התשובה לבד, הא היה
 בידו לעיין. וכשלא היה לו פנאי, רשאי לסמוך לפי שעה כשהוא טרוד ואח"כ יעיין. ואם לא
 יהיה נראה לו יחזור בו, וידון באותו העובדא כדין טעה בהוראתו. כי הא שייך שיסמוך על
 הרוב שודאי הם נכונים בשעת הדחק ולעיין אח"כ, מאחר דבידו לעיין מותר לסמוך בינתיים
 על ההוראה שבספר, ואין זו קבלת הוראה ממש, מאחר שנמצא הספר אצלו, ולבד זה אין
 לי אחריות על זה. אבל כשסומך על מסקנת הפוסקים שלי בתשובתי שנדפסו, שנמצא שאני
 הוא הפוסק בזה, מסופקני אם יש זה בכוחי.

דהא סתם רשות להוראה הוא רק להעובדות שבאו לידי, ולא על עובדות – אף כאלו – שאירע במקומות אחרים, אף שהיה זה באותו זמן ממש. ורשאי חכם אחר להורות שלא כמותי אם סובר כן בטעם נכון לדעתו, כחכם שאסר שאין חכם אחר רשאי להתיר, אבל רשאי להתיר בעובדא אחרת כדאיתא בשו"ע יו"ד סימן רמ"ב סעיף ל"ו בהגה.

ואף כשנתנו רשות בפירוש להורות לכל העולם וגם להשיב תשובות להלכה למעשה, ליכא שום כח הוראה לזה, אלא הוא רק עניין לימוד. ורק בסנהדרין נחשב זה הוראה לחייב מיתה על זקן הממרה, משום שסנהדרין יש להם כח הוראה לעניין החיוב לשמוע להם אף שליכא כלל עובדא למעשה. ועיקר הוראה דסנהדרין הוא בלא ביאה ממש לפניהם, אלא היא הוראה כדי לידע הדין באם יזדמן. ובחכם הוא איפכא, שהוראתו הוא רק כשיזדמן איזה עובדא שנוגע לדינא. והוראותיו בלא מעשה הוא רק עניין לימוד וידיעת התורה וכל מצוותיה ופרטי כל מצווה ומצווה, (ועי' עוד ביאור רחב בזה בדברות משה שבת ה"א סימן י' ענף ב').

ב. לבאר שהוראה על פי מה שנפסק בספר בלא טעם אינה הוראה כלל, וראיות מרבי יוסי ורבי מאיר שפוסקים הלכה על פי הטעם הנראה ברור לחכמי הדור

ואם כן אפשר שאם פסק חכם אחד עובדא שבאה לידו כפי מה שראה בספרו של אדם גדול, כשלא היה נכתב שם טעם להוראתו, אין זה הוראה כלל. ויכול חכם אחר שסובר איפכא בטעם שנכון לדעתו להורות איפכא אף להקל וכ"ש כשהוא להתמיר, מאחר דהוראת הראשון שהוא בלא ידיעת טעם אין להחשיבה הוראה. אבל יותר מסתבר לע"ד שלעניין זה הוא כהוראה, שגם דפסק כן מחמת שחכם פלוני שהורה כן בספרו ידוע שהוא חכם מובהק ויש לו טעם נכון על כל מה שמורה, לא רק כשיודע בעצמו שרוב דבריו הם נכונים אלא אף כשידוע כן לעלמא אף שחכם המורה בעצמו אינו יודע, נמי הוא טעם גדול להורות כן.

וכעין ראייה הוא מגיטין דף ס"ז ע"א, דאמר שמואל אמר רבי הלכה כרבי יוסי דאמר מילי לא מימסרן לשליח אמר לפניו ר"ש ברבי מאהר שר"מ וחנינא איש אונו חולקין על רבי יוסי מה ראה רבי לומר הלכה כר' יוסי אמר לו שתוק בני שתוק לא ראית את ר' יוסי אילמלי ראיתו נמוקו עמו, ופרש"י נמוקו עמו – פירושו עמו לתת טעם לכל דבריו שהיה מיישב את דבריו. הרי מפורש דגם לעניין לפסוק הלכה כשהתנאים חלוקים בדינא אינו תלוי בגדלותם, אלא תלוי בהטעם שנותן לדבריו. ואף שלכל התנאים היה טעם לדבריהם, כמפורש בכל מחלוקת תנאים דבמשנה וברייתא שהגמ' מבאר טעמיהם דכל תנא ותנא, צריך לומר בכוונת רש"י שטעם ר' יוסי היה מובן לחכמים ביותר, ולכן יהיו רוב החכמים מסכימים לו בשביל זה. וטעם רבי מאיר, הא איתא בעירובין דף י"ג ע"ב דאף שמצד גדלותו של רבי מאיר היה

לחכמים לקבוע הלכה כר"מ, אבל לא קבעו כמותו מפני שלא יכלו חכמים לעמוד על סוף דעתו. ונמצא שנשארה מסקנתו של ר"מ לדינא לחכמים בלא טעם, שלכן לא החשיבו חכמים דבריו לטעם לפסק הלכה.

וצריך להבין מה שהכריע זה שלא קבעו הלכה כרבי מאיר משום שלא הבינו החכמים לחלק בין שני טעמי ר"מ להכריע מי הוא טעם נכון לדינא, כדאיתא שם בגמ' שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים על טהור טמא ומראה לו פנים, וברש"י לא יכלו להבחין באיזה דבריו נכונים ובאיזה אין דבריו נכונים שהיה נותן דעת מיושב והגון על אין הלכה כהלכה, אף שר"מ הגדול מהם הבין. ולא רק ר"מ – דהא הגדולים מר"מ כרבי עקיבא ור' ישמעאל רבותיו, ובודאי כל הקודמים כרבי אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל שהיו רבותיו של רבי עקיבא, ורבן יוחנן בן זכאי ויונתן בן עוזיאל, ורבותיהם שמאי והלל, והקודמים כמו הזוגות ואנטיגנוס איש סוכו ושמעון הצדיק ואנשי כנסת הגדולה – ודאי הא הבינו והיו מסכימים לר"מ. ומוכרחין לומר שברור להו היה שהתורה ניתנה לפי הבנת רוב חכמי התורה שהיו שייכין לידע כל התורה וטעמיה, שהיו במדרגת התנאים חכמי המשנה שהיו עד דור רבי ובניו ועד בכלל. וכפי ביאור והכרעת החכמים שאחריהם, שהם האמוראים חכמי הגמרא שבשני התלמודים בבלי וירושלמי, שהיה זה אחרי ידיעתם כל התוספתא והברייתות וספרא ספרי ומכילתא ומדרשות ועוד ברייתות ששנו חכמי הגמ'.

חזינן שהטעמים הוא עיקר לפסקי הלכות. ולכן גם אחר חתימת הגמרא שלא שייך לנו לומר טעמים בדויים מלבנו כנגד טעמי הגמרא אלא להבין טעמי הגמרא, הרי צריכין אנו להבין בדעתנו מה שמבואר בגמרא, שתלוי הרבה באיזה דרך נפרש הגמרא. שמטעם זה איכא מחלוקת הרבה בכמה דינים בין הפוסקים הראשונים – הרמב"ם ודעימיה ובעלי התוס' והרא"ש ודעימיהו. ובפוסקים האחרונים – הש"ע שהוא ברוב דברים כהרמב"ם, והרמ"א שהוא ברוב דברים כבעלי התוס'. וכיוצא בזה נחלקו ביניהם מפרשי הש"ע, שהם הש"ך והט"ז והמג"א והסמ"ע והח"מ והב"ש. ונחלקו גם עוד הרבה ראשונים אשר כבר הוזכרו בדברי הפוסקים, וגם אשר לא הוזכרו, וכולם הם גדולי עולם. וא"כ צריך גדולי תורה לברר שאלה חדשה. ולא רק חדשה ממש, אלא כל שלא נתפרסמו ע"ז פסק דין שהיא כחדשה, צריכה עיון גדול ובהבנה גדולה. ויש ממילא לגדול המשיב לחוש לשמא נתבאר כבר ע"י איזה גדול, או שיתבאר בעתיד, להיפוך מכפי שהחליט הוא הדין. ואף שרשאי עתה להורות כמו שסובר הוא, ואף אם אחר איזה זמן יחלוק עליו איזה גדול הרי כפי שסובר עתה ברור אצלו הדין ומחוייב להורות כפי שנראה לו לדינא, מ"מ לא שייך שיכתוב בספר דין מוחלט כמו שפסק, בקיצור בלא הטעמים והמקורות. ולכן אף שעצם כתיב מכתב זו היה זה על מה שאיני רוצה שידפיסו רק פסקי הדינים של האגרות שלי, הזכרתי שגם ליכא כלל בזמננו מי

שיכול לומר ולהדפיס פסקי דינים חדשים שלא הוזכרו בפירוש בש"ע בלא באור ומקורות. ואף שלא נשאלתי מכת"ר על זה מצאתי מקום לבאר את תשובתי זו הקצרה מאחר שנדפסה ויהיה לתועלת.

ג. אם מותר לתרגם כתבי הקדש, וברש"י ריש דברים שכ' דבשבעים לשון פירשה להם

ועתה באתי בדברים שכתבת לי בעצת ובעזרת נכדי הרה"ג מוהר"ר מרדכי טענדלער שליט"א, ושנכדי הנ"ל האריך בהם בשעה שכתבתי התשובה הזו, בדבר אם יש לתרגם תנ"ך ומשניות. והבאת ראיה ממה שמרע"ה ביאר את התורה בשבעים לשון, כדאיתא בפרש"י על הקרא הואיל משה באר שבריש דברים, שהיה זה בשבעים לשון. הנה ממה לא שייך למילף, דהא לא כתב אלא דיבר. ולא שייך שום נידון ספק על למוד התורה, שודאי מותר בכל לשון. ולא מצינו למשה שכתב ג"כ בכל לשון. וברור שלא כתב אלא בלשון הקודש, דהא אותו התורה שכתב נתן ללויים נושאי הארון ששימו אותו מצד הארון. ורק ספר תורה אחת שרחבו הוא שני טפחים נתן להם, כמפורש בב"ב דף י"ד ע"א. וגם הא איכא רב הונא בשבת דף קט"ו ע"א דסובר ד כתבי הקדש ה כתובין בכל לשון אין מצילין אותן מפני הדליקה וגם שלא ניתנו לקרות בהן, דאליבא דמאן דאמר ניתנו לקרות בהן דכולי עלמא לא פליגי דמצילין, כי פליגי אליבא דמאן דאמר לא ניתנו לקרות בהן, רב הונא אמר אין מצילין דהא לא ניתנו לקרות בהן, וא"כ ודאי לא שייך שכתב זה משה. אלא בהכרח כוונת רש"י דרק שדבר משה בשבעים לשון, ולא כתב.

ואין כוונת רש"י לזה שאיתא בסוטה דף ל"ה ע"ב שמשם הקים אבנים בערבות מואב וכתב עליהן את התורה כמו שעשה יהושע בירדן ובגלגל שהרי רש"י לא הזכיר זה, משום דלא שייך לפירוש הקרא שמפורש רק שמשם דיבר אל ישראל ולא עניין הקמת אבנים וכתובת התורה עליהן, שהוא מעשה אחרת שעשה שלא הוזכר בקרא. אלא הוא ילפוטא מגזירה שווה שגם מעשה זה דהקמת אבנים וכתובת התורה עליהם – שהוא לאומות העולם – ג"כ עשה. שלא שייך שרש"י יפרש זה, שלא שייך כלל להקרא. אלא כוונת רש"י הוא להמדרש רבה בראשית פרשה מ"ט פיסקא ב', שאמר הקב"ה לאברהם שאם תמול תמול סוד ה', שסוד הוא גימטריא שבעים. וחשיב שם ג' ענייני שבעים, ששבעים הג' הוא ומעמיד אני מהן משה שהוא הונה בתורה בשבעים לשון שנאמר הואיל משה באר – שזהו רק על הלימוד והדיבור, שמשם דבר לישראל לא רק בלשון הקודש אלא גם בכל שבעים לשון. ועשה כן משום שהיה שם איזה גרים שג"כ עמדו בכרית זה, כדאיתא אתם נצבים היום כלכם לפני ה', וחשיב שם גם גרך אשר בקרב מחניך, וגם מחטב עציך עד שואב מימך שהיו ג"כ גרים, והיו הרבה מהן שלא הבינו לשה"ק. וזה היה רק בדיבור ולא בכתובה. (ומס' העמק

דבר להגאון הנצי"ב שהראה לי נכדי שיחי', משמע שמדרש רבה דבראשית וגמ' דסוטה הוא דבר אחד, שכ' על מה שפירש רש"י בשבעים לשון, ולמד רבינו זה הפ מדאיתא בסוטה דף ל"ה ע"ב דאתיא באר באר דכשם שהקים יהושע אבנים וכתב בע' לשון שנא' באר היטב כך עשה משה והקים אבנים וכתב בע' לשון, וכ"ה בב"ר פ' מ"ט שהגה משה בתורה בשבעים לשון שנא' באר. ולע"ד הם שני עניינים, ורש"י לא הזכיר אלא הא דמדרש רבה דהוא רק בדיבור, וצע"ק).

ד. לבאר שרשאים לתרגם תורה שבכתב, ואולי יש בזה עדיפות בספרים הנדפסים, משום שבלשון הקדש הוּו דברים שבכתב שאי אתה רשאי לאמרם בעל פה וה"ה בספרים הנדפסים, ומה שאסור לכתוב פסוקים כשאין בזה צורך לימוד תורה ולעניין הלכה, אם רשאי לתרגם תנ"ך שהם דברים שבכתב. הנה תורה שבכתב – הא חזינן דאיכא לתורה שבכתב כמה תרגומים, לבד תרגום אונקלוס ותרגום יונתן. ולפי מה דמשמע מתוס' ב"ק דף ג' ע"ב ד"ה כדמתרגם, איכא גם עדיפות בכתיבה דהביאו דמה דמתרגם רב יוסף לפי שהיה סגי נהור ודברים שבכתב אי אתה רשאי לומר על פה ולכך היה אומר תרגום, ולפי זה עדיף גם תרגום בכתיבה משום שהאיסור לומר פסוקים שלא מן הכתב ישנו אף בכתובין אם אינו בספר שלם, כדאמר רבה בגיטין דף ס' ע"א, האי ספר אפטרותא אסור למיקרי ביה בשבת, מאי טעמא דלא ניתן ליכתב (פחות מספר אחד שלם לעצמו – רש"י). א"כ איכא האיסור אף בכתובין – אם נכתבו על נייר, ושלא בגלילה, ועל שני הצדדין, שבלשון הקדש היה אסור מדינא אך שהותרו משום עת לעשות לה'. וגם לא מצינו בגמ' שגם בהדפסה על הנייר, ושלא בגלילה, ועל שני הצדדין נמי הותרו.

אבל הא ברור שהותרו, דהא הת"ק שנה שהוא מזמן שנתחדש עניין ההדפסה הדפיסו גם חומשים, שהצורך היה יותר גדול בהו על נייר בשני הצדדין, ועל דפים לכורכם ולא בגלילה, וכל גדולי עולם הניחו לעשות זה. והוא משום עת לעשות דהוא הצורך היותר גדול לא רק לתינוקות שבעי אביי מרבה בגיטין ס' ע"א אם מותר לכתוב להם מגילה להתלמד בה משום דלא אפשר, אלא גם לגדולים, משום שהשכחה גדולה בזמננו זה הרבה מאות בשנים. ולהרבה אינשי לא היה שייך לקיים אף לימוד שנים מקרא ואחד תרגום הפרשה בכל שבת ושבת. לכן משום עת לעשות הותר כל עניין כתיבה דחומשין, ועל כל מיני ניירות שבעולם, וגם לכתוב הצאי ספרים ופסוקים. אף שרבה כגיטין שם גבי כתיבת מגילה לתינוק סובר שאין כותבין, חזינן שהתירו. והוא אף שהלכה הוא כרבה שהשיב לאביי שאין כותבין, שלא מצינו באמוראי מי שחולק עליו. ואדרבה גם רשב"ל א"ר ינאי סובר כוותיה שאמר בגיטין שם שטבלא של זהב שעשתה הליני המלכה שפרשת סוטה כתובה עליה היתה באל"ף בי"ת. ואף רבי יהודה מתנאי שבבריתא שם שפליגי אם כותבין מגילה לתינוק

שמתיר לכתוב לתינוק להתלמד, הא אינו מתיר בפסוקים ופרשיות, אלא עניין שלם כמו מבראשית עד דור המבול, ובתורת כהנים עד ויהי ביום השמיני. ועתה זה מאות בשנים שמתירין גם זה.

אבל מסתבר לע"ד שלכתוב בקלף – שאין שום צורך בזה ללימוד לא לתינוקות ולא לגדולים – אסור לכתוב פסוקים ופרשיות, דהא אין שום צורך בזה. ובין כך ובין כך יהיה אסור, דהא כתיבה זו מתחילתנו לגניזה הוא. כי לא מסתבר שהתירו לכתוב פסוקים ופרשיות גם שלא לצורך לימוד התורה, שהוא מצד עת לעשות.

וכבר אמרתי שאין להדפיס על מכתבי הזמנות לנישואין שום פסוק (אגרות יו"ד ח"ב סוף סימן קל"ה ד"ה אבל בעובדא, ועי' עוד בזה אגרות או"ח ח"ד סימן ל"ט ד"ה והנה טעם, וד"ה והטור, וד"ה וטעם הר"ן וד"ה אבל עיינן ואף לא תיבות קול ששון וקול שמחה קול התן וקול כלה דהוא קרא (בירמיה ל"ג י"א) דליכא שום צורך לזה. ויש שכותבין בהזמנה קול ששון וקול שמחה בשתי שורות כל אחת משתי תיבות, וכן קול התן וקול כלה בשתי שורות. וטעם ששתי תיבות אין להחשיב שהוא כתיבת קרא, ומכיון שנכתבו בשתי שורות לא מצטרפי להחשיב שהוא כתיבת הקרא שהרי ליכא שורות כאלו בקרא. והוא טעם נכון לכאורה, וידוע מזה לכו"ע שאין כוונתו לכתוב הפסוק אלא לברכה בעלמא – שנקט לשון הקרא לברכה. אבל יותר מסתבר שאין לכתוב זה בהזמנות, שאין בזה מקום לברכה.

ה. שיש להמנע מתרגום משניות והלכות ואף תורה שבכתב, משום החשש לטעות המתרגם וגם משניות והלכות ליכא איסור מלתרגם. אבל העיקר שהמתרגם צריך לידע אחריות המתרגם, שבטעות קטן שייך להכשיל בטעות את הלומדים מהעתקה על שפה אחרת. ועיין בהקדמות המעתיקים פירוש משניות של הרמב"ם איך שיראו מלהעתיק פירושו שנכתב בערבית ללשון הקדש שהיה נחוץ מאד, וכ"ש שיש להמתרגמים מעברית לשפת אנגלית שיש לחוש לטעותים, שבשביל זה יש למנוע מזה. ואם אחד יודע בנפשו, וכן מחזיקין חבריו אותו, לבקי גדול בשפת האנגלית ות"ח שבקי טובא בהמשניות, שרוצה להעתיק אין לאסור לו. ואחר כל זה הייתי מיעץ שלא לעסוק בתרגומים. ויותר ראוי שילמדו הרוצים ללמוד בראשונה את שפת הגמ', שזה יהיה ביתר הצלחה. אך אם ידוע שרוצים בין כך ובין כך להעתיק משניות לאנגלית, ובודאי שישגו מי שיעתיק, ויודע שהוא יעתיק יותר כראוי יכול הוא להעתיק. וכן הוא בהעתקת תורה שבכתב.

ו. איך לתרגם ספרים שיש בהם שקלא וטריא, וספרים שיש בהם רק הלכות

ולעניין אם לתרגם כל הספר עם השקלא וטריא שלו, או רק מסקנת דבריו לדינא. הנה לפי מה שכתבתי שספרי הלכה כהרמב"ם והש"ע והרמ"א שכתבו רק הלכות רשאי לתרגם. אך יזהר שיתרגם כל מה שכתבו, בלא שום שינוי ויותר פירוש מכפי מה שכתבו. ואם הוא רוצה לבאר איזה דבר שלא מובן כלל, יכתוב למטה איזה פירוש שפירש מי מן המפרשים ויכתוב בשמם, כגון כך פי' רש"י כך פירשו התוס' וכדומה. ואם הוא מה שמפרש בעצמו, יכתוב כך נראה לי הפירוש. ואם הפירוש הוא של רש"י או של מפרש אחר אבל אינו מבואר בפשיטות שם, והוצרך להוסיף ביאור בכוונת רש"י או המפרש האחר, צריך לכתוב כן הוא פירושו לפי מה שמשמע לי בכוונתו. ואם הוא מהתוס', הנה פסק ההלכה לתוס' – אם איתא זה בפסקי תוס' יכולים לכתוב בשמם, ואם לא נזכר בפסקי תוס' צריך המתרגם לכתוב שכן נראה לו בדעת התוס', ולא בסתמא שכן הוא דעת התוס'. וכן כשמביא פירוש מכל אחד מרבתינו הראשונים.

וגם מרבתינו האחרונים, שהם מפרשי הש"ע כהט"ז ומג"א והש"ך והסמ"ע והח"מ וב"ש וקצה"ח ונה"מ והפמ"ג, שדבריהם ידועים לת"ח וגם להרבה מהתלמידים בני ישיבות, ורעק"א וחת"ס וכדומה, יכולים להביא מסקנותיהם לדינא אף בלא הטעמים והמקורות. אבל ספרי רבתינו האחרונים שאין ידועים ספריהם כל כך, צריך להביא טעמיהם בקיצור משני טעמים. חדא שלא יזלזלו את דבריהם אלו שלא יבינו אותם, ולא יטריחו עצמן להשיג את ספריהם ולידע הטעם. ועוד שאולי לא הגיעה מדרגתן שנסמוך שיש להם טעם נכון, וכשמביאן מחבר הספר בלא טעם יאמרו אלו הסומכין עליו שיש לסמוך ע"ז אף בלא טעם – מצד גדלו – שאולי אינו כן.

ומה ששאלת באם יש נפקא מינה בין לכתוב כללי סוגיות לפרטי עניינים, לא ידוע לי הכוונה דכללי עניינים. דאם הוא לבאר הסוגיות שנדע אותם, הא בלא טעם לא שייך כלל ללמוד, דלימוד בלא טעם אין זה לימוד. ואם הכוונה דהוא כעין מפתח להסוגיות שאיכא בפירקא זו או במסכתא זו, הא לא שייך לכתוב שם טעמים כלל ואף לא עיקרי הדברים לדינא. וצריך כת"ר לברר שאלתו שיהא מבורר לנו ויהיה שייך להשיב אם יעזרני השי"ת שאדע דבר ברור.

ז. תרגום פסקי הלכה שצריך כל אחד לידע משום שאי אפשר לשאול כשמזדמן ספק, לצורך אנשים שאינם מבינים עדיין לשון הקדש, ושצריך לתרגם לאנשים כאלה רק הפסקים ללא הטעמים והנה בעניין לתרגם פסקי הלכה. נראה כי דברים שצריך כל אחד לידע, שלא שייך לשאול על זה – כהלכות ק"ש ותפילה, שאם נזדמן לו איזה ספק אינו יכול לשאול באמצע התפילה דלא ישיבוהו (ועי' באגרות או"ח ח"ד סימן ט"ז שמותר להפסיק בתפילתו לצורך

תפילת אחרים, ודין הפסק לצורך תפילה כבאמצע תפילת שמונה עשרה) – יש לתרגם שיוכלו ללמוד אנשים שאין מבינים בלשון הקדש, ולדברים אלו סגני לכתוב בלא טעמים ומקורות. ויש גם דוקא להקפיד ש יכתבו בלא טעם, דאם יכתבו טעם ולא יבין איש הפשוט – לא יעשה כפי הדין אלא לפי דעתו. וגם הא אנשים פשוטים לא יבינו הרבה פעמים טעמים האמיתיים. שלכן יותר טוב לכתוב הדינים בלא טעם. וצריך לידע כי אף אלו אינשי שהם חכמים בחכמות העולם והם מצד כשרונותיהם בעלי דעת גדול, יש שלא יבינו מתחילה אפילו דברים שהם בטעמים קלים, אשר בשביל זה יותר טוב שלא לומר להם טעמים, אלא שכך הדין – בענייני ק"ש ותפילה, וכ"ש בענייני איסור והיתר. שלכן אף דברים המוכרחים לידע, ירגילום מתחילה בלי טעם.

וכשיתחילו ללמוד באיזה ישיבה יהיה להם רב אחד לבאר להם מה שצריך לידע, וגם מה שרוצה לידע, על דברים שהם בעיניו מתמיהין. ולא ינשי כמותו שכבר לומדים בישיבה היה טוב שיכינו ספר באנגלית שיסבירו להם טעמי ההלכות. אבל יש לחוש שיקרא אותו קודם שבא הזמן שראוי שיקרא זה. ואם שייך שישתדלו שלא יראה ספר זה מי שאינו ראוי לקראו יש להשתדל שיהיה כן. ואם לא אפשר, אין לחוש לזה כל כך להשתדל יותר מדי שלא יקרא מי שאינו ראוי ספרים שיש בהם טעמי ההלכות. ויבין הרב שלומדו ומחנכו להבינו באופן שיבין היטב, והיה טוב בשביל זה שלא יהיו מודפסים ספרים כאלו, ויניחו זה להרב שילמוד אתו בעל פה כפי מה שצריך. אבל אולי התועלת בהדפסת ספרים כאלה גדולה מן החשש, ולכן אין למחות בזה. אבל טוב שיתיישב המחבר עם רבו או גדול אחר איך לעשות.

ה. חיבור ספר באנגלית כהלכות כשרות ואיסור והיתר למתחילים, ושגם ספר כזה צריך להיכתב ללא טעמי הדינים, וכתובת ספרי מוסר והשקפה באנגלית והנה בדבר לעשות ספר באנגלית על הלכות נחוצות כעל הלכות נטילת ידים לסעודה, והלכות ברכת המזון, וברכה מעין שלש, וברכות הנהנין ועיקרי הלכות מליחת בשר, ושצריך לשאול לרב ומורה הוראה כשישחוט עוף וימצא שם איזה דבר משונה – שצריך לשאול להרב ומורה הוראה אם מותר לאכול, ושצריך לשחוט העוף אצל שוחט מומחה, ושצריך לקנות בשר אצל מוכר ירא שמים וכפוף לרבנים מורי הוראה שבעיר, יש לעשות. וגם ספר באנגלית שידעו כללי הדינים בענייני אכילה (כשרות) שהוא העיקר הגדול, וגם יש על זה הוצאת ממון לאכול אוכל כשר דווקא, יש לכתוב, אבל בקיצור הדין. ולהקדים חומר האיסורים בענייני אכילה ושתייה. ולא שייך ליתן טעמים על זה, אלא לומר שכך נאמר בתורה שנתנה לנו ע"י משה רבינו בסיני שעלה לשם לקבל שם את כל התורה בכתב ובעל פה. הנה כתיבת ספר כזה הוא דבר טוב, אף שצריך להזכיר איזה דין, הנה העיקר הוא דכותב רק מה שמוכרח לידע לאלו הרוצים להתקרב לשמירת דיני התורה, ומחוייבין תיכף לקיים כל אלו שלא שייך

שיחכו עד שילמדו, דברים אלה יש לכתוב באנגלית. אבל מה שיש לחכות, יש לחכות עד שידעו. והרי גם לשפת אידיש לא תירגמו אלא דברים מוכרחין.

וכאן יש יותר דברים מוכרחין להעתיק לאנגלית, משום שרובא דרובא נשים אין יודעות אלא שפת אנגלית. וגם רובן אין יודעות כלום מידיעת בית הוריה, שלכן הלכות נדה ודאי לא יסגי בלא תרגום אנגלית, אבל יש לחוש גם להלכות מאכלות אסורות, שיש להודיעם בשפת אנגלית איזה פרטים נחוצים שלא יטעו. וגם עיקרי דיני מוקצה בשבת ויו"ט, ואיסור אכילה ושתיה ביו"כ, יש ג"כ טעם להתיר להדפיס בשבילן קיצור בדינים אלו, היינו במה שלא יבואו לטעות.

ספרי מוסר והשקפה רשאים להדפיס אף שהם ג"כ ענייני תורה. דוה לא שייך לאסור, שבכל אופן שיכול להשפיע לקרב ישראלים לאבינו שבשמים ולתורתו הקדושה איכא החיוב. ואף שבעניינים אלו צריך להזכיר בתוך הדברים גם איזה פסוקים ומאמרי חז"ל.

ט. אם יש איסור לקרוא ספרים שנתרגמו לאנגלית שלא כפי המבואר לעיל ולעניין דיעבד אם כבר נדפסו אלו שלא ניהא לן שיתרגמו אין לאסור לקרות בהן אם אך התרגום הוא טוב. ועובדא דר"ג שגנז ספר איוב תרגום (שבת קט"ו ע"א) מצד איסור קריאה היה זה, משום דסובר שלא ניתנו כתבי הקדש הכתובים תרגום ובכל לשון לקרות בהן, שלא שייך זה בתורה שבע"פ, שבכל כתב אסור מדינא והתירו בזמן הזה מצד הצורך. וצורך הא איכא עכ"פ כשעדיין אינם מבינים לקרות בלשון הקדש. ואף שאין נחשב זה צורך להעתיק לאנגלית להתיר בשביל זה גם הכתיבה לכתחילה, משום שאיכא יותר צורך שילמדו אף בעמל ויגיעה בלשון הקדש, מ"מ הא ודאי איכא תועלת גם במה שילמדו זה בנקל, ש ע"י כך ילמדו יותר, וגם אולי יבינו יותר. שלכן אף שההכרעה היא יותר שאין זה צורך גדול להתיר ההעתקה לאנגלית, מ"מ הא תועלת עכ"פ איכא בקריאתן באנגלית, ואין לאסור. ואף שנימא שהתועלת שאיכא בהעתקה שוה לנזק שבהעתקה אין לעשות מעשה, שלכן כשלא הועתק אין להתיר להעתיק, וכשכבר הועתק אין לאסור מלקרות בהן.

י. אם יש חשש בתרגום דברי תורה לאנגלית משום שהוא כמוסר דברי תורה לנכרים והנה איכא חסרון אחר בהעתקה לאנגלית, שהוא כמלמד תורה אף לנכרים. ואמר רבי אמי בחגיגה דף י"ג ע"א דאין מוסרין דברי תורה לעכו"ם שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום (ומסתבר שהלימוד הוא מסוף הקרא – ומשפטים כל ידעום. דרישא דקרא – לא עשה כן לכל גוי, הא הוא על עצם החשיבות דישראל שרק להם ניתנה התורה ע"י משה רבינו. וגם הרי הגוים לא רצו לקבלה כלל, שהרי חזר עלייהו שיקבלו התורה ולא רצו, כדדרשינן מקראי דזורח משעיר למו והופיע מהר פארן דריש

פרשת וזאת הברכה, ומקרא דמתימן יבא בחבקוק (ג' ג') בריש עבודה זרה, ובב"ק דף ל"ח ע"א. אבל סוף הקרא ומשפטים בל ידעום הוא לאיסורא למסור להם משפטים וכל דיני התורה, וקאי גם על דבריו דבקרא דלעיל מזה). אבל נראה שאינו מחוייב להמנע בשביל זה, כיוון שכוונתו לישראל והם ודאי יהיו קונים, והעכו"ם שיקנו וילמדו הוא רק חשש קמץ. וגם הא הזינן שרבותינו הראשונים לא חששו לזה. דהא הרמב"ם חיבר את פירוש המשניות בערבית שהיה זה שפת המדינה, שהיו שם הרוב ואולי רובא דרובא היו עכו"ם, בין בספרד שהיה שם בילדותו ובין במצרים שהיה שם בזקנותו. ועוד כמה מרבתינו הראשונים כתבו בלשון ערבית בזמנו שהיתה לשון מדינת ספרד ובמצרים ובכל המדינות סביב. ומה שלא מצינו כן בבעלי התוס' וכל חכמי צרפת ואשכנז שיכתבו חיבוריהם בלשון המדינה, הוא משום שלא הוצרכו לזה, דרוב ישראל שבצרפת ואשכנז הבינו עיקר לשון המשנה והגמ', ולא שנמנעו מלכתוב בלשון המדינה משום שחלקו ע"ז בדינא, שלא נמצא שאיכא מחלוקת בזה. והנני ידידו, משה פיינשטיין